

Мелих Оксана Юріївна
*Канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Однією із сфер фінансової системи держави є фінанси домогосподарств. Видатний український вчений-економіст Сергій Ілліч Юрій, ще у 2008 році, у своїй праці «Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності», наголошував: «Домогосподарства відіграють активну роль у всіх соціально-економічних процесах, що відбуваються в Україні, й надалі ця роль зростатиме, адже сучасне домогосподарство є підґрунтям економічного добробуту будь-якої держави» [4, с. 10].

Таким чином, в процесі формування та використання власних фінансових ресурсів, домогосподарства масово та тісно взаємодіють з усіма іншими суб'єктами ринкової економіки, активно впливають на їх розвиток, формування і розподіл ВВП країни, доходів державного і місцевих бюджетів, тощо.

Розрив зв'язків між суб'єктами господарювання внаслідок збройного конфлікту на Сході України, розкручування інфляційної спіралі, різке погіршення бізнес-клімату, обумовивши зростання рівня безробіття, скорочення реального наявного доходу населення, негативно позначились на динаміці фінансових ресурсів домогосподарств України (див. рис. 1).

За період з 2001 по 2013 рік, наявні доходи населення по відношенню до ВВП зросли з 52,7% до 83,5%, що фактично підтверджує визначальну роль фінансів домогосподарств в процесі формування, розподілу та використання доданої вартості в національній економіці. Проте, розгортання фінансово-економічної кризи у 2014-2015 рр. призвело до зниження значення даного показника, який за підсумками 2017 року становив лише 65,2%.

При цьому, за підсумками 2001-2017 рр., сукупні доходи, в розрахунку на одне домогосподарство, зросли з 470,63 грн. до 8 165,2 грн.

Рис. 1. Зміна реального наявного доходу, споживчих витрат населення та рівня безробіття у 2015-2017 рр. [2, с. 28]

Домінуючим джерелом доходів вітчизняних домогосподарств, які є складовою їх фінансових ресурсів, виступає заробітна плата (52,4%) та соціальні виплати, а саме: пенсії, стипендії, соціальні допомоги надані готівкою (20,2%).

Варто наголосити, що вагомою складовою доходів вітчизняних домогосподарств поступово стає оплата праці громадян України, що здійснюється нерезидентами. У 2017 році вона становила 20,2% частки заробітної плати в структурі доходів домогосподарств. Після запровадження безвізового режиму, питома вага коштів трудових мігрантів у структурі номінальних доходів українців зросла з 6,9% у 2015 році до 9,4% у 2017 році [2, с. 28].

Поряд із цим, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, які займають значну питому вагу у сукупних надходженнях населення розвинутих країн, досягнувши в Україні максимального значення у 6,2% в 2010 році, за підсумками 2017 року склали лише 4,1%.

Така динаміка свідчить про те, що потенціал підприємництва використовується недостатньо та міг би бути більшим, але через адміністративні бар'єри, несприятливий бізнес-клімат та відсутність спеціалізованих фінансово-кредитних продуктів даний вид доходів посідає незначне місце у структурі фінансових ресурсів українських домогосподарств.

Проявом погіршення соціально-економічної ситуації в Україні у 2014-2015 рр., внаслідок впливу ендогенних та екзогенних факторів, було

скорочення реального наявного доходу населення України на 11,5 в.п. та на 20,4 в.п. відповідно.

Проте, у 2017 році, в результаті зростання зарплат, надходжень від трудових мігрантів, соціальних виплат, фінансовий стан населення суттєво поліпшився. Зокрема, в результаті зростання номінальної та реальної заробітної плати на 37% та 19% відповідно, реальний наявний дохід домогосподарств у 2017 році зріс на 7,4%, що на 5,4 в.п. більше порівняно з 2016 роком.

На доходи також позитивно вплинули перерахунок соціальних допомог відповідно до змін прожиткового мінімуму, індексація пенсій та скасування обмежень щодо їх виплати працюючим пенсіонерам.

У 2018 році спостерігалось подальше зростання доходів домашніх господарств. Зокрема, підвищення 01.01.2018 р. мінімальної заробітної плати, з 3 200 грн. до 3 723 грн., стало одним із чинників зростання в першому кварталі реальної заробітної плати на 10,8%.

Та, незважаючи на дану тенденцію, як свідчать результати вибіркового опитування домогосподарств, що було проведене Державною службою статистики України у 2018 році, майже 40% респондентів зазначили, що незважаючи на зростання доходів, доводиться відмовлятися у найнеобхіднішому, крім харчування (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл домогосподарств за самооцінкою їх доходів у 2016-2017 рр. [3, с. 11]

Показники	Усі домогосподарства		у тому числі ті, що проживають:			
			у міських поселеннях		у сільській місцевості	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
<i>Кількість домогосподарств, тис.</i>	15033,4	14985,6	1010,9,4	1008,5,5	4924,0	4900,1
Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів, %						
<i>було достатньо і робили заощадження</i>	6,2	7,8	6,0	7,2	6,6	9,2
<i>було достатньо але заощаджень не робили</i>	45,7	49,6	46,0	51,5	45,1	45,6
<i>постійно відмовляли у найнеобхіднішому окрім харчування</i>	44,0	38,1	44,3	37,5	43,3	39,3
<i>не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування</i>	4,1	4,5	3,7	3,8	5,0	5,9

Слід наголосити, що одним із чинників, який вносить значну невизначеність у фінансову поведінку домогосподарств є стрімке зростання тарифів на житлово-комунальні послуги. Так, питома вага

витрат на оплату комірною у структурі витрат домогосподарств за останні вісім років зросла на 7,5 в.п. й за підсумками 2017 року становила 15,1%.

В цілому, споживчі витрати домогосподарств в Україні становлять 90,5% сукупних витрат населення.

Така тенденція свідчить про низьку фінансову можливість домогосподарств здійснювати заощадження, які є одним із джерел інвестування розвитку економіки країни та досягнення стійких темпів економічного зростання. Зокрема, за підсумками I кварталу 2018 року, приріст заощаджень українських домогосподарств становив лише 1,7% (див. рис. 2).

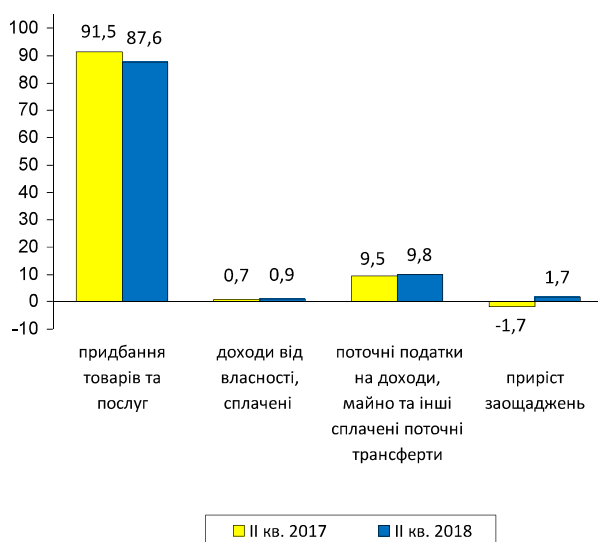

Рис. 2. Структура витрат і заощаджень населення України, % [1]

Таким чином, аналіз динаміки фінансових ресурсів домогосподарств свідчить про скорочення розриву між їх доходами і витратами, що у свою чергу, обмежує можливості домашніх господарств, як сектору національної економіки, розвиватися й ефективно виконувати покладені на них функції. Така тенденція вимагає від держави чітких і скоригованих дій спрямованих на створення передумов для зростання реальних доходів, регулювання сфери оподаткування, оплати праці, пенсійного забезпечення і соціальних допомог.

Література:

1. Експрес-випуск Державної служби статистики України «Доходи та витрати населення у I кварталі 2018 року». URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.11.2018 р.).

2. Звіт про фінансову стабільність (НБУ, червень 2018 р.). URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=32236491 (дата звернення: 18.11.2018 р.).
3. Статистичний збірник Державної служби статистики України «Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів» (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2018 року). DOI: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_sdrd_zb.htm.
4. Юрій С.І., Кізима Т.О. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи та трактування сутності. Фінанси України. 2008. №8. С. 3–10.

Остріщенко Юлія Вікторівна

*Канд. екон. наук, експерт з питань бюджетування на місцевому рівні
Проекту "ЄС для підсилення державних фінансових
систем місцевих урядів" LOGICA*

РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ МІЖНАРОДНИХ ПРОЕКТІВ ЩОДО ПІДТРИМКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Сильне та ефективне управління державними фінансами є ключовою умовою сталого економічного зростання та ефективного надання державних послуг. Консолідована та узгоджена середньострокова програма реформ та ефективні механізми реалізації – необхідні інструменти вирішення проблем макроекономічної стабілізації та, в кінцевому рахунку, забезпечення макроекономічної стабільності. Ефективне управління державними фінансами є основою для реалізації державної політики та досягнення цілей стратегічного розвитку шляхом підтримки загальної бюджетної дисципліни, стратегічного та ефективного розподілу бюджетних коштів, надання якісних суспільних послуг.

Однією із складових комплексної реформи управління державними фінансами є реформа децентралізації, започаткована в Україні у 2014 році. Фіскальна децентралізація є ключовим елементом такої реформи. В основі реформи – децентралізація влади і суттєве розширення повноважень територіальних громад, що передбачає перерозподіл завдань, повноважень і ресурсів на національному, регіональному та місцевому рівнях, підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів, зміцнення матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування.